Cătălina Mărănduc

CONSEMNAREA ÎN DICȚIONARE A ELEMENTELOR DE COMPUNERE

Elementele de compunere sunt formanți lexicali fără existență independentă în limba română[1] (care însă reprezintă cuvinte independente într-o altă limbă din care provin). Atunci când stau pe primul loc în structura cuvintelor, se aseamănă cu prefixele, iar când se situează la sfârşitul cuvintelor, se aseamănă cu sufixele, fiind numite de către unii cercetători prefixoide şi, respectiv, sufixoide.

Deosebirea esențială este aceea că elementele de compunere au sens lexical deplin, pe când prefixele şi sufixele au un sens mai abstract, asemănător cu al prepozițiilor, din care cele mai multe provin.

În sfârşit, în vocabularul neologic internațional putem întâlni adesea cuvinte formate din două sau mai multe elemente de compunere. Lucrarea citată prezintă acest fapt drept un argument împotriva utilizării termenului de sufixoid, considerând inacceptabil că un cuvânt ar putea fi format dintr-un prefixoid unit cu un sufixoid.

De fapt, lipsa existenței independente se traduce prin aceea că elementele de compunere nu pot apărea în limba română fără a fi unite cu un cuvânt, cu alt element de compunere ori numai cu o serie de sufixe sau prefixe[2].

Într-un mod asemănător sunt definite elementele de compunere şi într-o lucrare mai nouă, Dicționarul de ştiințe ale limbii. Aici aflăm că prefixoidul este: *un element formativ asemănător cu prefixele,* şi că *valorile lexicale ale prefixoidelor sunt mai concrete decât ale prefixelor ... ele reprezintă cuvinte cu sens în limbile greacă şi latină*[3].

Angela Bidu-Vrânceanu pare să considere, în articolul de dicționar citat, că elementul de compunere ar putea fi denumit tot prefixoid şi atunci când se situează la finalul cuvântului: *Unele prefixoide pot fi aşezate şi după rădăcină, când îşi schimbă forma, dar nu şi sensul sau funcția: dinamo- / -dinamic, termo- / -termic.*

În acest articol de dicționar se dau multiple exemple referitoare la raporturile semantice de sinonimie sau antonimie între unele elemente de compunere. Totuşi, dintre formanții exemplificați, *ana-* „din nou, înapoi", *epi-* „deasupra", *sub- = hipo-* „mai puțin", *supra- = hiper-* „mai mult", *endo- = intra-* „înăuntru" etc., aşa cum îi arată şi sensul abstract, nu sunt elemente de compunere, ci prefixe neologice, pe

[1] FCLR I, p. 20–21.
[2] Cf. Finuța Hassan, în SCL XXIV, nr. 5, p. 557–559.
[3] DŞL, articolul „prefixoid", autoare Angela Bidu-Vrânceanu.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

care de altfel le găsim studiate monografic în tratatul de formare a cuvintelor suscitat, în vol. al II-lea, dedicat prefixării. Ele sunt omonime şi/sau îşi au originea în prepoziţii neologice[4].

În cazul în care un cuvânt are în componenţa sa un prefix, acesta este un cuvânt derivat, pe când atunci când cuvântul conţine prepoziţia omonimă, este un cuvânt compus, fără totuşi să fie vorba de un compus cu element de compunere. Cuvinte ca: *antirisipă, interoraşe, supraplan* sunt mai probabil compuse cu prepoziţii neologice, dar aceiaşi formanţi aşezaţi în faţa unor adjective sau verbe (*interguvernamental, suprapopula*) sunt prefixe, deoarece prepoziţiile nu apar în acest context[5].

Delimitarea prefixelor de elementele de compunere tematică se face, potrivit tratatului de formare a cuvintelor, după următoarele criterii:

1. Criteriul semantic-noţional, care poate fi aplicat şi fără o cercetare diacronică, presupune ca elementul de compunere să fie autosemantic, să aibă un sens lexical deplin, şi nu unul relaţional între sensurile altor unităţi lexicale.

2. Criteriul etimologic presupune ca originea elementului de compunere să fie într-un cuvânt autosemantic al altei limbi, de obicei greaca sau latina, mai rar limbi moderne de circulaţie internaţională. Elementele de compunere provin din substantive, adjective, pronume, numerale şi verbe, având sensuri lexicale analoge cu aceste cuvinte de proveniență, pe când prefixele exprimă de obicei relaţii, ca şi prepoziţiile din care provin şi care au sensuri relaţionale[6].

Segmentele iniţiale provenite din adverbe sunt considerate prepoziţii, dacă etimonul a avut şi valoare prepoziţională. Astfel, sunt prefixe: *apo-, dia-, infra-, poi-, post-*. Deşi etimonul este exclusiv adverbial, *non-* este considerat prefix datorită sinonimiei lui cu prefixul *ne-,* iar *intro-* şi *pen-* sunt prefixe, deoarece în limba latină erau atât adverbe cât şi prefixe[7]. Existenţa în limba latină a valorii de prefix la formantul discutat este deci un alt criteriu.

Următorii formanţi proveniţi din adverbe sunt elemente de compunere, deoarece nu îndeplinesc condiţiile de mai sus (adică nu au în limba latină atât valoare adverbială cât şi valoare de prefix sau de prepoziţie): *amfi-, avan-, arier-*.

Există uneori chiar omonimii între un prefix (sau sufix) şi un element de compunere, care pot fi interpretate corect datorită valorii semantice diferite. Astfel, *di(s)-* este un prefix cu valoare negativă în cuvinte ca: *diform, disproporţie*, pe când elementul de compunere omonim, întâlnit în vocabularul medical, are sensul „greu,

[4] Avram 1973, p. 239–251.
[5] FCLR II, p. 11–12.
[6] FCLR I, p. VIII şi 20–22.
[7] Aceleaşi criterii pentru diferenţierea elementelor de compunere de prefixe şi prepoziţii sunt discutate şi în Mărănduc 2008, capitolul *Compunerea şi derivarea cu prefixe*, p. 95–102.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

dificil, anormal", în cuvinte ca: *disfuncție, disgrafie, disgravidie.* Formal, prefixul are variantele *di-* şi *diz-,* pe când elementul de compunere omonim nu îşi sonorizează consoana *s* în nicio vecinătate fonetică.

Distincția dintre elementele de compunere în poziție finală şi sufixe este studiată de Finuța Hassan, care arată că la baza acestei distincții nu se poate afla decât un criteriu semantic şi că transformarea unui element de compunere în sufix se face prin abstractizarea sensului. De pildă, *eidos* era în limba greacă un cuvânt care însemna „înfățişare"; în aceeaşi limbă exista şi un element de compunere *-eidis* care însemna „cu aspectul la fel, asemănător", pe care îl păstrează la început şi compusele savante: *nefroid, petaloid, ovoid.* Mai târziu, prin abstractizarea sensului, apar cuvinte în care acest formant are sensul de „fals" şi care ar putea fi considerate derivate cu sufixe: *celuloid, elipsoid, hiperboloid, diftongoid, genialoid.* De asemenea, formanți cu statut dublu sunt şi *-ifica, -ific,* elemente de compunere atunci când păstrează sensul originar al verbului latin, „a face", *amplifica, clarifica, frigorific,* sufixe în celelalte cazuri, *crucifica, specifica, ştiințific*[8].

În ce priveşte distincția dintre prefixe şi prepoziții, care ne va servi pentru discutarea unor abordări ale DEX[2], prefixele, ca şi elementele de compunere, nu pot apărea autonom, despărțite prin blanc de cuvântul la care se ataşează, pe când prepozițiile cu care prefixele sunt uneori omonime pot fi despărțite de cuvântul pe care îl precedă, fie că formează împreună cu acesta o simplă sintagmă, o locuțiune sau chiar un cuvînt compus insuficient sudat (de obicei o prepoziție compusă).

În dicționarele de neologisme, dar şi în dicționarele generale moderne, cuvintele formate cu elemente de compunere sunt din ce în ce mai numeroase. În prefața celei de a treia ediții a DN, găsim o justificare valabilă a introducerii elementelor de compunere (şi a prefixelor neologice, care nu sunt distinse aici de elementele de compunere) ca articole separate de dicționar.

Introducerea în dicționare a celor mai frecvente elemente de formare a cuvintelor din vocabularul internațional dă cititorilor posibilitatea de a-şi explica structura şi sensul cuvintelor noi, introducându-le mai uşor în vocabularul lor activ; uneori cititorul poate să-şi explice şi cuvinte care nu sunt incluse în dicționar. De exemplu, cuvântul *criotehnie* „tehnica frigului" se poate explica prin elementele de compunere care îl formează, *crio-* şi *-tehnie,* glosate în dicționar, şi nu este necesar să mai fie inclus în lista de cuvinte, realizându-se astfel o economie de spațiu[9].

Prin urmare, criteriul după care acest dicționar selectează drept articole distincte un număr mare de elemente de compunere este frecvența şi marea putere explicativă pentru cuvintele neologice din vocabularul internațional. Acest criteriu este aplicat în toate dicționarele de neologisme mai noi şi în unele dicționare generale, cum ar fi DEXI.

[8] Hassan 1973, p. 557–563.
[9] DN[3], p. 8.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

În schimb, selectând toate articolele de dicționar calificate în DEX[2] drept elemente de compunere, constatăm că numărul acestora este de 102 (în opinia noastă, prea puține față de numărul de articole). În acest dicționar, principiul după care sunt selectate elementele de compunere tratate ca articole separate, este existența unor cuvinte formate pe teren românesc cu acele elemente de compunere, adică pentru care nu au fost găsite corespondente în limbile de circulație.

Acest criteriu, tradițional în dicționarele românești, este discutabil, deoarece hotărând includerea în lista de cuvinte a unui element de compunere dintr-un compus considerat format pe teren românesc, nu putem fi siguri că modelul străin, chiar nereperat în acel moment, n-ar putea totuşi exista. Pe de altă parte, chiar dacă potrivit acestui principiu un element de compunere nu este selectat pentru că nu dispunem de atestări în momentul redactării dicționarului pentru niciun cuvânt cu origine cert românească în care să apară acel formant, un astfel de cuvânt ar putea să apară (poate în presă) chiar în ziua următoare şi se poate impune rapid în limbă.

În tratatul academic de formarea cuvintelor, a cărui apariție începe în 1970 şi care nu este încă încheiat, la baza studierii formanților lexicali se pune criteriul analizabilității, adică al posibilității de a izola un element formativ lexical prin analogie formală şi semantică cu o serie de cuvinte existente în limbă (indiferent de originea lor) în care acest formant lexical apare[10]. Existența în conştiința vorbitorilor a acestui formant este premisa pentru apariția în limbă a unor cuvinte alcătuite pe teren românesc care să-l conțină.

Tratatul academic de formare a cuvintelor este lucrarea ştiințifică de referință în acest domeniu, de ale cărei concluzii şi rezultate ar trebui să țină seama celelalte lucrări de specialitate. Volumul I, apărut în 1970, conține studii asupra compunerii cuvintelor, printre care şi noțiuni referitoare la elementele de compunere.

Volumul al doilea, apărut în 1978, studiază prefixele analizabile în limba română. Acest volum nu era încă publicat la apariția primei ediții a DEX. Totuşi, nici la a doua ediție nu a fost revizuită concepția asupra elementelor de compunere incluse în lista de cuvinte. Aproape toți cei 102 formanți, tratați ca articole de dicționar în DEX[2], existau şi în prima ediție a DEX. Deficiențele se păstrează, deci.

Acestea ar fi:

1. Tratarea unui număr mult prea mic de elemente de compunere ca articole separate de dicționar; cititorul observă existența unor serii de cuvinte care au un segment comun şi nu se poate informa din dicționar cu privire la sensul acestui segment.

2. Faptul că unele dintre aceste puține elemente de formare a unor noi cuvinte sunt calificate, în mod eronat, drept elemente de compunere, în conformitate cu tratatul academic de formare a cuvintelor, volumele I–II şi cu alte lucrări de

[10] FCLR I, p. V ş. u.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

specialitate. Unii dintre cei 102 formanți lexicali calificați în DEX[2] drept elemente de compunere sunt în realitate prefixe, alții sunt prepoziții, câțiva aparțin altor categorii gramaticale autonome.

Dintre cele 102 articole de dicționar consacrate unor elemente de compunere în DEX[2], un număr de 31 figurează în vol. al II-lea al tratatului de formarea cuvintelor ca prefixe, prezentate monografic. De altminteri, cuvintele specificate în DEX[2], ca fiind etimoanele lor, sunt prepoziții.

Aceşti formanți lexicali, cu sens abstract, relațional, cu originea în prepoziții, considerate în DEX[2] drept elemente de compunere, iar în volumul al II-lea al tratatului de formare a cuvintelor, drept prefixe, prezentate monografic la paginile indicate, sunt următoarele:

ante- (p. 47), *anti-* (p. 50), *arhi-* (p. 57), *contra-* (p. 71), *de-* (p. 80), *des-* (p. 84), *ex-* (p. 108), *hiper-* (p. 115), *hipo-* (p. 118), *in-* (p. 122), *infra-* (p. 127), *inter-* şi *între-* (p. 143), *intra-* (p. 129), *meta-* (p. 151), *ne-* (p. 161), *non-* (p. 169), *para$_1$-, para$_2$-,* (p. 175-180), *peri-* (p. 184), *post-* (p. 190), *pre-* (p. 192), *pro-* (p. 200), *răs-* (p. 210), *re-* v. *ră-* (p. 203), *stră-* (p. 223), *sub-* (p. 228), *super-* (p. 234), *supra-* (p. 237), *trans-* (p. 246), *ultra-* (p. 249).

În afară de cele 6 prefixe considerate de I. Coteanu în tratatul de limbă română contemporană drept productive în românește (*des-, de-, ne-, în-, răs, re-*)[11], celelalte ar putea fi denumite prefixe neologice, iar prezența lor ca articole separate de dicționar ar fi la fel de recomandabilă pentru marea lor putere explicativă, ca şi cea a elementelor de compunere, cu condiția de a se specifica în mod corect faptul că nu sunt elemente de compunere, ci prefixe neologice sau elemente de derivare.

Dintre celelalte articole de dicționar calificate în DEX[2] drept elemente de compunere, mai există unele care nu respectă o altă trăsătură distinctivă prezentă în definițiile citate la începutul articolului, anume lipsa independenței, imposibilitatea de a apărea libere în comunicare.

Acestea sunt: *atot-* = *a* + *tot, câteşi-* = *câte* + *şi, de-* (a cărui utilizare este exemplificată prin compuse cu prepoziție, ca: *de cum, de când, de aceea* etc.), *plus-, prim-, tus-* şi *-va,* ultimele două fiind forme populare de la *toți* şi *vrea.*

Aceasta nu înseamnă că nu se găsesc şi în limba veche structuri lexicale asemănătoare cu elementele de compunere de astăzi, deoarece provin din cuvinte ale unor alte limbi şi nu au existență independentă. Ex.: *baş-, ftori-* sau *vel-,* dintre care cel din urmă nu este tratat în DEX[2].

O altă problemă care trebuie discutată este existența în limbă, paralel cu elementele de compunere, a unor cuvinte independente, fie că este vorba de omonime, dar atunci ar trebui să aibă etimologii diferite, fie că este vorba de cuvinte formate prin abrevierea unor compuse cu acel element de compunere, caz

[11] Coteanu, 1975, p. 189–200.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

în care probabil ar trebui tratate ca sensuri separate ale unui singur articol de dicţionar. Această abordare o găsim consecvent în DN[3], dar în DEX[2] situaţii asemănătoare sunt tratate diferit, inconsecvent. De exemplu:

ÁUTO[2] 1. S. n. (Fam.) Automobil. **2.** Element de compunere însemnând „auto-mobil", „automat" şi care serveşte la formarea unor substantive. **3.** Adj. invar. Care se efectuează cu ajutorul unui automobil, care priveşte automobilele. [Pr.: *a-u-*] – Din fr. **auto.**

Opinăm că aici sensul de element de compunere ar trebui tratat primul, fiindcă este cel mai frecvent în limbă şi fiindcă el explică celelalte sensuri formate prin abreviere de la *automobil* şi *autotransport*.

În acelaşi dicţionar cuvinte ca: *loco, micro, mini, mono, maxi, pro, radio* etc. sunt tratate ca fiind omonime cu elementele de compunere din care provin, deşi etimonul este acelaşi. De fapt, cuvintele *loco* şi *pro* sunt neologisme savante din latină şi au acelaşi sens ca şi elementul de compunere, respectiv prepoziţia cu care au aceeaşi formă, iar celelalte sunt nişte abrevieri ale unor compuse cu elementul de compunere respectiv: *microradiografie, minijupă, monodifuzor, maxijupă, radioemisie,* la fel cum *auto* este o abreviere de la *automobil sau autotransport.* Pledăm pentru tratarea unitară a acestor cazuri şi includerea în acelaşi articol de dicţionar, ca mai sus, pe baza originii comune şi a identităţii sau filiaţiei semantice.

O altă soluţie ar putea fi tratarea în acelaşi articol a lui *loco* şi *pro,* dar tratarea separată în mod consecvent a celor obţinute prin abreviere, cu specificarea în secţiunea etimologică a cuvântului independent a compusului tematic din care provine prin abreviere, ceea ce nu e întotdeauna uşor, fiindcă adeseori el ar putea proveni din abrevierea mai multor compuse.

Mai trebuie observat că, în epoca actuală, compunerea tematică devine un procedeu productiv de formare a cuvintelor, preferat de vorbitori. Se formează, din orice cuvânt al limbii române, un element de compunere, prin adăugarea uneia dintre vocalele de legătură caracteristice, *-o-* sau *-i-,* mai rar *-a-,* formând compuse ocazionale, sau compuse care se generalizează în limbă, cum ar fi *apometru.*

Opinăm că astfel de elemente de compunere, cum ar fi, în lista DEX, *medico-, multi-, moldo-*, ar putea lipsi din dicţionarul general, pentru economie de spaţiu, sensul lor fiind clar pentru vorbitori, sau ar putea fi incluse la finalul articolului de dicţionar consacrat cuvântului independent. De exemplu, la cuvântul MEDIC, ultimul sens ar putea fi: ♦ (În forma *medico-*) Element prim de compunere... etc.

Elemente de compunere ocazionale se pot forma, cu abrevierea unei părţi de cuvânt sau nu, din toate numele de populaţii. Ex.: *cetăţean ruso-român, iraniano-american, ucrainiano-moldovean* etc., unde părţile compusului nefixat se pot uşor inversa: *cetăţean româno-rus, americano-iranian, moldo-ucrainian* etc.

Dacă vom studia forma electronică a cunoscutului dicţionar *Trésor de la Langue Française*, vom observa glosarea unui mare număr de elemente formative.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

În porțiunea analizată, literele G-M, găsim 177 de articole de dicționar destinate elementelor formative. Le enumerăm precedate de un număr de ordine, unul pentru mai multe variante ale aceluiaşi formant:

1 GALACT(O)-, 2 GALLO-, 3 GALVANO-, 4 GAMÉT(O)-, 5 GAMO-, 6 GASTÉRO-, GASTR(O)-, 7 GAZO-, 8 -GÈNE, 9 -GÉNIE, 10 GÉNIO-, 11 GÉO-, 12 -GÈRE, 13 GERMANO-, 14 GÉRONTO-, 15 -GLOSSE, 16 GLOSS(O)-, GLOSSO-, GLOSS-, 17 GLUC(O)-, GLYC(O)-, 18 -GNATHE, -GNATHIE, -GNATHISME, 19 GNATH(O)-, 20 GOBE-, 21-GONE, 22 -GONIE, 23 GONIO-, 24 GON(O)-, 25 GONO-, 26 -GRADE, 27 -GRAMME, 28 GRAPHO-, 29 GYMN(O)-, 30 -GYNE, 31 GYN(O)-, GYNÉCO-, 32 -GYRE, -GIRE, 33 GYR(O)-, GIR(O)-, 34 HAGIO- 35 HALLUCINO- 36 HALO-[1], 37 HALO-[2], 38 HAPLO-, 39 HECT(O)-, 40 HÉLIO-, 41 HÉMATO-, 42 HÉMÉR(O)-, 43 HÉPAT(O)-, 44 HÉPAT(O)-, 45 HÉTÉR(O)-, 46 HEX(A)-, 47 HIDR(O)-, -HIDROS, HIDROT-, 48 HIÉR(O)-, 49 HIPP(O)-, 50 HIST(O)-, HISTIO-, 51 HODO-, ODO-, 52 HOL(O)-, 53 HOMÉO-, 54 HOMO-, 55 HORO-[1], 56 HORO-[2], 57 HYALO-, 58 HYDR(O)-, 59 HYDR(O)-, 60 HYGRO-, 61 HYMÉN(O)-, 62 HYPER-, 63 HYPN(O)-, 64 HYPO-, 65 HYSTÉR(O)-, 66 IATRO-, 67 ICHTY(O)-, 68 ICON(O)-, 69 -IDE[2], -OÏDE, 70 IDÉO-, 71 IDIO-, 72 IGNI-, 73 ILÉO-, 74 IMMUNO-, 75 IMPARI-, 76 IN-[2], 77 INFRA-, 78 INTER-, 79 INTRA-, 80 IOD(O)-, 81 IRID(O)-, 82 ISCHI(O)-, 83 -ISME, suff. 84 ISO-, 85 JUDÉO-, 86 JUXTA-, 87 KÉR(A)-, KÉRAT(O)-, élém. 88 KILO-, 89 KIN- 90 LABI(O)-, 91 LACT-, LACTI-, LACTO-, 92 LAMELLI-, LAMELLO-, 93 LAPARO- 94 LARYNGO-, 95 LATÉRO-, 96 LÉPID(O)-, 97 LEPT(O)-, 98 LÉTHI- 99 LEUC(O)-[1], 100 LIMNI-, LIMNO-, 101 LINGUI-, 102 LIP(O)-, 103 -LIT(H)E, 104 LITH(O)-, 105 LOCO-, 106 -LOGIE, 107 -LOGIEN, 108 -LOGISTE, 109 LOG(O)-, 110 -LOGUE, 111 LONGI-, 112 LOPH(O)-, LOPHI(O)-, 113 LUCI-, 114 LYMPH(O)-, élém. de compos. 115 -LYSE, 116 LYS(I)-, LYS(O)-, 117 -LYTIQUE, 118 -MACHIE, 119 MACRO-, 120 MAGNÉT(O)-, élém. de compos. 121 MALAC(O)-, 122 MAMM(O)-, 123 -MANCIE, 124 -MANE[1], 125 -MANE[2], 126 MANGANI-, MANGANO-, 127 -MANIE, 128 MAST(O)-, 129 MAXI-, 130 MAXILLI-, MAXILLO-, 131 MÉCANO-, 132 MÉDICO-, élém. de compos. 133 MÉDI(O)-, 134 MÉDULL(O)-, 135 MÉG(A)-, MÉGAL(O)-, 136 -MÉGALIE, 137 MÉLAN(O)-, 138 -MÈLE, 139 MÉL(O)-, 140 MÉNINGO-, 141 -MÈRE[1], -MÉRIE[1], 142 -MÈRE[2], -MÉRIE[2], 143 MÉRO-[1], 144 MÉR(O)-[2], 145 MÉS(O)-, 146 -MESTRE, 147 MÉT(A)-, 148 MÉTALL(O)-, 149 -MÈTRE[1], 150 -MÈTRE[3], 151 -MÉTRIE, 152 MÉTR(O)-, 153 MI-, 154 MICRO-, 155 MILLI-, 156 MINI-, 157 MIS(O)-, 158 -MIXIE, 159 MNÉMO-, 160 -MNÈSE, -MNÉSIE, 161 -MOBILE, 162 MON(O)-, 163 MORPH(O)-, 164 -MORPHOSE, 165 MUC(I)-, MUC(O)-, 166 MULTI-, 167 MUSC(I)-[1], 168 MUSC(I)-[2], MUSC(O)-, 169 MUSÉO-, 170 -MYÉLITE, MYÉL(O)-, 171 MYL(O)-, 172 MY(O)-, 173 MYRIA-, 174 MYR-MÉCO-, 175 MYTHO-, 176 MYTIL(I)-, MYTIL(O)-, 177 MYX(O)-[12].

[12] Adresa acestui dicționar electronic este: http:/atilf.atilf.fr/tlf.htm.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

Dintre acestea, doar 6 elemente sunt considerate în tratatul de formare a cuvintelor sus-citat drept prefixe: *in-, inter-, intra-, iso-, mes-* şi *meta-*. Faptul nu constituie, în acest dicţionar, o eroare, deoarece toate elementele din lista de mai sus, la care am omis formula de definire sunt calificate drept „élém. formant", ceea ce ar fi o modalitate largă de definire, aplicabilă şi derivării, şi compunerii. Totuşi, în cazurile rare în care am păstrat formula de definire a dicţionarului citat, ele sunt considerate, din motive care nu ne sunt clare, elemente de compunere sau sufixe, şi nu elemente formante.

Menţionăm că în acest dicţionar unele cuvinte compuse (sau derivate) care conţin aceste elemente sunt tratate în cadrul articolului consacrat elementului formativ, ca într-un fel de cuib lexical, ceea ce realizează o importantă economie de spaţiu.

Acelaşi mod de organizare a materialului îl găsim într-un dicţionar consacrat în mod special elementelor de compunere, care grupează neologismele în jurul acestora şi pune accentul pe explicaţiile etimologice, care elucidează sensul lor în limba de origine, unde erau cuvinte independente. După estimarea autorului în cuvântul introductiv, ediţia a II-a a acestui dicţionar conţine 14 000 de termeni ştiinţifici grupaţi în jurul a 1 200 de elemente de compunere[13].

Într-un dicţionar de uz general, cum este DEX, numărul elementelor de compunere selectate ar putea fi mai mic decât într-un dicţionar tezaur, dar criteriul de selecţie credem că se impune să fie frecvenţa şi puterea explicativă, şi nu creativitatea strict în cadrul limbii române.

În secţiunea consacrată etimologiei, considerăm că ar fi corect să se folosească notaţia „pref." şi grafia cu italice, pentru acei formanţi consideraţi în tratatul de formare a cuvintelor în limba română sus-citat ca fiind prefixe, aşa cum este folosit şi termenul de „suf." pentru derivarea cu formanţi finali. De pildă, în loc de: – **Ne-** + **gândit,** notaţie care apare în DEX şi care sugerează că ar fi vorba de un cuvânt compus, propunem notaţia: – Pref. *ne-* + **gândit.**

O altă problemă ar fi aceea că în DEX se aplică principiul etimologiei directe, adică menţionarea doar a sursei de unde cuvântul a intrat în limbă, nu şi a istoriei lui etimologice mai îndepărtate.

Acest principiu este just, dar mai puţin potrivit în cazul elementelor de compunere, pentru care în general dicţionarele precizează şi etimologia originară, cuvântul autosemantic şi independent din limba veche, etimologie introdusă prin abrevierea „cf." după cea directă.

Elementele de compunere fac parte din vocabularul internaţional şi ar trebui să facem complicate studii de cronologie a primelor atestări, pentru a aproxima,

[13] Andrei, 1987, 2003.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

fără garanția exactității, din ce limbă au fost împrumutate. Singura soluție ar fi etimologia multiplă, discutabilă şi aceea, întrucât nu putem înşirui toate limbile în care elementul de compunere apare cu aceeaşi formă şi acelaşi sens.

În schimb, etimologia originară ar fi foarte relevantă pentru elementele de compunere, mai ales însoțită de prezentarea între ghilimele a sensului etimonului grecesc sau latinesc. Această etimologie explică, în mod real, felul în care elementele de compunere au fost împrumutate pe cale savantă în limbajul internațional al diferitelor domenii ştiințifice şi, totodată, ar explica filiația semantică dintre etimon şi actualul element de compunere, facilitând motivarea semnului lingvistic, reținerea şi utilizarea lui de către vorbitori. În diferite forme, această modalitate de explicare a etimologiei elementelor de compunere este utilizată în dicționarele de neologisme.

Citățm, spre exemplificare, din DN[3]:

HECTO- ... [< fr. *hect(o)-,* cf. gr. *hekaton* – o sută]

Pentru economie, dar şi pentru exactitate, articolul de dicționar ar putea fi definit o singură dată pentru toate variantele lui formale, atât pentru cele utilizate în poziție inițială, cât şi pentru cele utilizate în poziție finală, cu condiția enumerării acestora şi a precizării poziției lor, element prim sau element final de compunere.

Oportunitatea prezenței în dicționar, la locul alfabetic, a unor elemente finale rezultă din faptul că aceşti formanți îşi pot schimba locul, cu uşoare modificări de formă datorate unor sufixe ataşate la final pentru a forma cuvinte aparținând unor categorii gramaticale diferite. Sensul lor, provenit din etimonul grec sau latin, nu se schimbă în cazul acestor modificări ale poziției, ceea ce ne face să considerăm că este vorba de aceeaşi unitate lexicală semidependentă.

Dorim să subliniem că cele semnalate în acest articol nu contestă faptul că DEX[2] este un dicționar foarte bun, aşa cum arată prestigiul de care se bucură printre utilizatori, care îl consideră o lucrare de referință. Totuşi, o viitoare ediție ar trebui să remedieze deficiențele semnalate şi ar fi de dorit să fie în pas cu tendințele lexicografiei moderne universale.

Includerea unui cât mai mare număr de elemente de compunere, pe lângă marea putere explicativă şi economia de spațiu, ar avea meritul de a face analizabilă pentru utilizatori structura multor neologisme, astfel încât acestea să intre mai uşor în vocabularul activ al cât mai multor utilizatori.

BIBLIOGRAFIE

Andrei 1987, 2003 = Nicolae Andrei, *Dicționar etimologic de termeni ştiințifici elemente de compunere greco-latine,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, ediția a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Oscar, Bucureşti, 2003.

Avram 1973 = Mioara Avram, *Prepoziții neologice în limba română contemporană,* în SCL, XXIV, nr. 3, p. 239–251.

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)

Coteanu 1975 = Ion Coteanu (coord.), *Limba română contemporană*, vol. II, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Coord. acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.
DEX^2 = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Coord. acad. Ion Coteanu, dr. Lucreţia Mareş, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
DEXI = *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române,* coord. Eugenia Dima, Chişinău, Editura ABC şi Editura Gunivas, 2007.
DN^3 = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme,* Ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Academiei, 1978.
DŞL = Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană-Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe ale limbii,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997.
FCLR I = *Formarea cuvintelor în limba română,* volumul I, Bucureşti, Editura Academiei, 1970.
FCLR II = *Formarea cuvintelor în limba română,* volumul II, Bucureşti, Editura Academiei, 1978.
Hassan 1973 = Finuţa Hassan, *Formanţi cu statut dublu,* în SCL, XXIV, nr. 5, p. 557–563.
Mărănduc 2008 = Cătălina Mărănduc, *Familia de cuvinte,* Editura Lucman, Bucureşti, 2008.

LA CONSIGNATION DES ÉLÉMENTS DE COMPOSITION DANS LES DICTIONNAIRES

(Résumé)

Cet article commence avec une définition des éléments de composition, pour clarifier les différences entre ceux-ci et les préfixes, qui tirent leurs origine des prépositions. Les éléments de composition n'ont pas d'autonomie, ne peuvent apparaître que réunis avec un mot indépendant, un autre élément de composition ou (rarement) un simple suffixe. Ces éléments ont l'origine dans un mot autosémantique d'une (vieille) langue de culture, le grec ou le latin; ce mot d'origine n'est pas une préposition, car celles-ci ont seulement un sens relationnel.

On continue en analysant la liste des articles de DEX^2, qui sont qualifiés comme éléments de composition. On observe le nombre trop restreint de ces articles, seulement 102, à cause du fait qu'on applique le principe de la créativité dans la langue roumaine, puis on discute d'une manière critique la composition de cette liste. 31 formants ainsi qualifiés par DEX^2 sont considérés par le traité académique de formation des mots en roumain comme étant des préfixes néologiques, provenant des prépositions et ayant un sens relationnel. En comparant cette situation avec une partie de la liste des éléments formatifs du *Trésor de la Langue Française* en format électronique, on observe que la liste est consistante. On propose comme critères de sélection des éléments de composition inclus dans un dictionnaire général le caractère analysable, la fréquence et le pouvoir explicatif pour les autres mots du dictionnaire. Enfin, on propose de préciser l'étymologie indirecte des éléments de composition, qui clarifie le sens de ceux-ci.

Cuvinte cheie: element de compunere, cuvânt autosemantic, prefix neologic, prepoziţie, sens relaţional.

Mots-clés: élément de composition, mot autosémantique, préfixe néologique, préposition, sens relationnel.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A611 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 04:22:52 UTC)